

IWONA PRZYBYŁ^a, MACIEJ KOKOCIŃSKI^b, MAGDALENA ZIÓŁKOWSKA^c

DECYZJE KOBIET O NAZWISKU PO ŚLUBIE W WYMIARZE DIACHRONICZNYM I SYNCHRONICZNYM

WOMEN'S MARITAL NAMING CHOICES IN DIACHRONIC AND SYNCHRONIC DIMENSIONS

The article attempts a sociological analysis of the social phenomenon of women changing their surnames after marriage in Poland, based on data from 234 Civil Registry Offices in the Subcarpathian and Greater Poland voivodeships. The collected information covers the years 2000–2020 and illustrates over 343,000 choices made by women. The research aimed to determine the relationship between the type of surname decision and the locality where the marriage was concluded (population of the municipality; voivodeship), as well as the influence of women's increased professional and social activity in recent decades on the variation in these decisions. Statistical analysis of the official data allows the conclusion that despite the persistently high tendency to adopt the husband's surname, an emerging process can be observed, consisting of an approval of women choosing double-barreled surnames or keeping their maiden name. This study constitutes the first stage of ongoing and planned research on the negotiation and decision-making by women and men regarding the surname used after marriage and divorce.

Keywords: marriage; surname; woman

Artykuł stanowi próbę socjologicznej analizy społecznego fenomenu podejmowania decyzji o zmianie nazwiska noszonego po ślubie przez kobiety w Polsce na podstawie danych z 234 urzędów stanu cywilnego z województw podkarpackiego i wielkopolskiego. Zebrane informacje dotyczą lat 2000–2020 i obrazują ponad 343 000 wyborów kobiet. Zrealizowane badania miały na celu ustalenie zależności rodzaju decyzji o nazwisku po ślubie od miejscowości, w jakiej małżeństwo zostało zawarte (liczba mieszkańców gminy, województwo), oraz wpływu wzrostu aktywności zawodowej i społecznej kobiet w ostatnich dekadach na różnicowanie się tych decyzji. Analiza statystyczna na danych urzędowych pozwala na wniosek, że mimo wciąż wysoko utrzymującej się tendencji do przyjmowania nazwiska męża, można zaobserwować rozpoczynający się proces polegający na

^a Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland /
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska
iwona.przybyl@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8468-6254>

^b Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland /
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska
maciej.kokocinski@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-7090-8431>

^c Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland /
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska
magdaz@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9203-3883>

aprobacie przyjmowania przez kobiety nazwisk dwuczłonowych lub pozostawania przy rodowym. Prezentowane opracowanie stanowi pierwszy etap realizowanych i zaplanowanych badań nad negocjowaniem i podejmowaniem przez kobiety i mężczyzn decyzji o nazwisku noszonym po ślubie i rozwodzie.

Słowa kluczowe: małżeństwo; nazwisko; kobieta

I. WSTĘP

W polskiej literaturze socjologicznej rzadko pojawiają się opracowania podające analizie wybrane aspekty znaczenia posiadania nazwiska, pojmowanego jako fenomen społeczno-kulturowy. Jednym z nielicznych źródeł wiedzy w tym obszarze jest monografia Mirosława Boruty zatytułowana *Nazwisko. Tożsamość i więzi rodzinne*, która poza omówieniem aspektu językoznawczego, prawnego i historycznego zawiera analizę danych jakościowych o znaczeniu posiadania nazwiska w autobiograficznych doświadczeniach i przeżyciach 214 osób, ponadto wstępną typologię nazwiska jako wartości socjologicznej (Boruta 2008, s. 92–120). W kontekście przedmiotu niniejszego opracowania warto podkreślić, że cytowany autor nie poświęcił w ogóle uwagi nie tylko zmianie nazwiska po ślubie, lecz także procesowi (re)konstruowania tożsamości społecznej przez kobiety z chwilą zamążpójścia.

Brakuje nie tylko badań socjologicznych poświęconych analizie praktyki zmiany nazwiska noszonego przez kobiety i mężczyzn po zawarciu związku małżeńskiego w Polsce, ale przede wszystkim odpowiednich danych statystycznych. Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że w Polsce nie agreguje się tego typu informacji na żadnym szczeblu administracji. Przedmiotem niniejszego artykułu jest socjologiczne rozpoznanie trendów w decyzji o zmianie nazwiska podejmowanej przez osoby wstępujące w związek małżeński (pierwszy lub powtórny) w Polsce w latach 2000–2020. Materiał empiryczny stanowiły akty małżeństwa gromadzone w urzędach stanu cywilnego w dwóch wybranych województwach. Celem opracowania jest wskazanie ewentualnych trendów przemian praktyk we wskazanym zakresie oraz ich makrospołecznych uwarunkowań w nawiązaniu do koncepcji kwadratu dialektycznego Jeana-Claude’a Kaufmanna (2014). Wiedza w tym obszarze może zostać potraktowana jako podstawa do dyskusji na temat tempa przemian społeczno-kulturowych w ramach życia rodzinnego i intymnego, a nawet być wykorzystywana jako wskaźnik postaw wobec równości płci.

Struktura artykułu została opracowana w ten sposób, by na początku zaprezentować dotychczasowe kierunki eksploracji i stosowane metodologie badań w przedmiocie nazwiska noszonego po ślubie, wskazać na kontekst teoretyczny zrealizowanych badań własnych oraz opisać zastosowaną metodologię w zakresie procedury doboru i analizy statystycznej materiału badawczego. Następnie przedstawiono opis struktury populacji badanej oraz zaprezentowano wyniki badań empirycznych w zakresie podejmowania decyzji o zmianie

lub braku zmiany nazwiska po ślubie przez kobiety (skala zjawiska, region zamieszkania, ujęcie temporalne). Dalsza część artykułu obejmuje interpretację wyników badań w odniesieniu do przyjętych założeń teoretycznych oraz konkluzje. Przeprowadzona analiza ma wymiar poznawczy (informacyjny) w zakresie wykorzystanych danych ilościowych, teoretyczny – odnoszący się do interpretacji w odwołaniu do koncepcji socjologicznych, a także praktyczny – jako wstęp do kolejnych etapów badań nad społecznym znaczeniem nazwiska.

II. NAZWISKO PO ŚLUBIE: DOTYCHCZASOWE USTALENIA EMPIRYCZNE ORAZ KONTEKST TEORETYCZNY BADAŃ WŁASNYCH

Zmiana nazwiska (podobnie jak imienia) jest ujmowana w literaturze jako proces wielowymiarowy, uwarunkowany kulturowo, społecznie i historycznie (Boruta, 2008; Frackiewicz, 2020; Leszczyński, 1994; Skudrzyk, 1996; Zarębski, 2014). Doniesienia naukowe dotyczące fenomenu zmiany nazwiska przez kobiety i mężczyzn po ślubie generalnie koncentrują się wokół kilku obszarów badawczych, które zostaną niżej pokrótce zaprezentowane. Eksploracje, które nie są zbyt liczne jak na wagę tej problematyki, obejmują między innymi tematykę wpływu określonej decyzji na tożsamość osobistą i społeczną kobiety, ponieważ nazwisko może sygnalizować płeć, pochodzenie etniczne, stan cywilny lub klasę społeczną (Boxer i Gritsenko, 2005; Etaugh i in., 1999; Pilcher, 2017).

Niezmiennie podejmuje się rozważania na temat roli tradycji, polegającej na przyjmowaniu nazwiska męża, we wzmacnianiu hierarchii płci w ramach małżeństwa, pomimo formalnej swobody kobiet w zachowaniu rodowego, a mężczyzn – w przyjmowaniu nazwiska żony (Emens, 2007; Fowler i Fuehrer, 1997; Kim, 2010). Problematyka nierówności płci w kontekście nazwiska obojga partnerów po ślubie jest również obecna w studiach poświęconych związkom jednopłciowym funkcjonującym w państwach, w których dopuszcza się ich legalizację (Baker i Elizabeth, 2014; Clarke i in., 2008; Kelley, 2023).

Analizom badawczym poddawane są także zmienne korelujące ze zmianą nazwiska po zawarciu małżeństwa (Castrén, 2018; Duncan i in., 2019; Ebeling, 2005; Hamilton i in., 2011; Hoffnung, 2006; Johnson i Scheuble, 1995; Noak i Wiik, 2008). Wyniki badań wskazują, że głównymi czynnikami, które wykazują związek ze zmianą nazwiska po ślubie przez kobiety, są: ich poglądy polityczno-społeczne, religijne, przekonania dotyczące relacji seksualnych, stosunek do praw osób nieheteronormatywnych, sposób definiowania rodziny, miejsce zamieszkania, wiek w chwili małżeństwa oraz poziom własnego wykształcenia i wykształcenia matki (Hamilton i in., 2011; Johnson i Scheuble, 1995; Noak i Wiik, 2008). Decyzje o nazwiskach niekonwencjonalnych (zatrzymanie rodowego lub dwuczłonowego tam, gdzie to jest niezgodne z tradycją) są korelowane głównie z: młodym wiekiem kobiet, pochodzeniem etnicznym innym niż rasa biała nietatynska, dużą różnicą wieku między małżonkami, wyższym poziomem wykształcenia (Gooding i Kreider, 2010). I tak kobiety

z wykształceniem wyższym (*master*) decydują się na niekonwencjonalne nazwisko po ślubie 2,8 razy częściej niż kobiety z wykształceniem średnim; z dyplomem zawodowym (*professional degree*) – 5 razy częściej; z tytułem doktora – 9,8 razy częściej (Gooding i Kreider, 2010, s. 681).

W kontekście badań nad nazwiskiem w dziedzinie nauk społecznych należy jednak podkreślić, że najczęściej za cel stawia się diagnozę opinii społecznej w odniesieniu do przywiązania kobiet i mężczyzn do tradycji oraz analizę społecznej percepcji decyzji między innymi tych nowożeńców, którzy decydują się na przykład na noszenie nazwiska dwuczłonowego (Forbes i in., 2002; Hamilton i in., 2011; Kelley, 2023; Rojas i Prettel, 2020; Robnett i in., 2016). Przykładem tego typu eksploracji mogą być badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych na temat opinii społeczeństwa o kondycji rodzin amerykańskich, w których udział wzięło 815 osób (Hamilton i in. 2011). Badani zostali poproszeni o ustosunkowanie się do stwierdzeń dotyczących oceny wybranych praktyk rodzinnych, w tym także do kwestii związanych z nazwiskiem. Zdecydowana większość badanych (72,3%) zgadzała się z opinią, że lepiej jest, gdy kobieta po ślubie przyjmuje nazwisko męża, przeciwnie stanowisko popierało 27,7% respondentów. Warto też dodać, że 46,5% respondentów nie uważało za właściwe, by to mężczyzna przyjął po ślubie nazwisko żony, jakkolwiek nieznaczna większość (53,5%) była przeciwnego zdania (Hamilton i in., 2011, s. 157).

Wśród najnowszych opracowań lokujących się w tym nurcie rozważań warto zwrócić uwagę na wyniki badań Kristin Kelley (2023). Z przeanalizowanych przez nią danych zebranych na próbie 500 respondentów wynika, że kobiety, które decydują się na brak zmiany nazwiska po ślubie są dziś postrzegane jako mniej zaangażowane w związek i mniej kochające, a ich ocena jako „żon idealnych” jest niższa niż w przypadku kobiet, które przyjęły nazwisko męża (Kelley, 2023, s. 8).

W kontekście problematyki podejmowanej w niniejszym opracowaniu, czyli decyzji ponad trzystu tysięcy Polek o nazwisku po ślubie, warto zwrócić uwagę nie tylko na obszary zainteresowań poszczególnych badaczy tego fenomenu, ale przede wszystkim na stosowaną przez nich metodologię zbierania danych. Zdecydowana większość badań na temat zmiany nazwiska nie jest reprezentatywna. Raczej za wyjątek można uznać opracowanie Turid Noack i Kennetha Wiika (2008), którzy na próbie liczącej 1276 osób, reprezentatywnej dla Norwegii, ustalili listę zmiennych mających związek z nazwiskiem noszonym przez kobiety po ślubie. Większość cytowanych wyżej doniesień nie dostarcza wiedzy o faktach, ale wiedzę o opiniach na temat tych faktów. Część z nich została zrealizowana na podstawie badań ilościowych lub ilościowo-jakościowych, w których uzyskano dane od uczestników badań – co należy tu wyraźnie podkreślić – jedynie deklarujących podjęcie (w przeszłości lub w przyszłości) określonej decyzji o nazwisku noszonym po ślubie (Gooding i Kreider, 2010; Hamilton i in., 2011; Hoffnung, 2006; Kelley, 2023; Twenge, 1997). Dobrym przykładem mogą być cytowane badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych techniką CATI (Hamilton i in., 2011) czy analizy Marie-France Valetas (2001), która zaprezentowała wyniki badania ankieto-

wego (Eurobarometr), pozwalające udzielić odpowiedzi na pytanie, czy wybrane społeczeństwa europejskie widzą potrzebę zmiany powszechnej praktyki przyjmowania przez kobiety po ślubie nazwiska męża? W badaniu udział wzięli obywatele piętnastu państw. Kobiety zostały najpierw poproszone o podanie, jakie nazwisko noszą, a mężczyźni o to, jakie nazwisko noszą ich żony (małżeńskie, dwuczłonowe, rodowe, inne), oraz o wyrażenie opinii na ten temat. Uzyskane wyniki pozwoliły na utworzenie czterech kategorii odnoszących się do nazwisk noszonych przez kobiety w Europie: (1) masowa praktyka noszenia nazwiska po mężu (Niemcy, Wielka Brytania, Austria, Francja, Irlandia, Szwecja i Finlandia); (2) praktyka, gdy większość kobiet nosi nazwisko po mężu (Dania, Grecja, Holandia i Portugalia); (3) praktyka noszenia nazwiska dwuczłonowego (Włochy, Belgia i Luksemburg); (4) praktyka pozostawienia nazwiska panińskiego (Hiszpania). Cytowana autorka zwróciła uwagę na interesujący fakt, że we Francji, gdzie zasadniczo normy prawne nie tylko nie obligują do zmiany nazwiska po ślubie, a wręcz „postulują” noszenie wyłącznie nazwiska rodowego – 91% badanych kobiet przyjęło nazwisko męża, 49% wskazywało na preferencję takiego rozwiązania, 40% preferowało nazwisko dwuczłonowe, pozostałe 2% wskazywało na nazwiska rodowe jako najlepszy wybór (Valetas, 2001, s. 2).

Jeszcze inną metodologię badania fenomenu zmiany nazwiska po zawarciu małżeństwa wykorzystała Michelle Hoffnung (2006), która zrealizowała bardzo ciekawy projekt, analizując ogłoszenia o ślubie (i zawartą w nich informację o zmianie lub braku zmiany nazwiska) publikowane w wybranych numerach *The New York Times* w latach 1982, 1987, 1992, 1997 i 2002. Analizie poddała łącznie 480 ogłoszeń, z których treści wynikało, że 71% kobiet zdecydowało się na przyjęcie nazwiska męża, a co trzecia (29%) zachowała nazwisko panińskie lub przyjęła nazwisko podwójne (Hoffnung, 2006, s. 820).

Zdecydowanie rzadziej prowadzone są badania wykorzystujące wyłącznie metodologię badań jakościowych (np. z zastosowaniem techniki wywiadów narracyjnych). Mary-Rebecca Ebeling (2005) przeprowadziła 5 wywiadów z mężatkami na temat ich decyzji o zachowaniu nazwiska rodowego po ślubie. Analiza tematów obecnych w dostarczonych narracjach i porównanie ich z tematami zidentyfikowanymi w poprzednich badaniach wykazała, że u podstaw wyboru rozmówczyń leżały: chęć bycia postrzeganą jako kobieta niezależna z osobistą i zawodową tożsamością, ponadto duma z tradycji rodzinnych, podobnie jak akceptacja nietradycyjnego podziału ról w małżeństwie czy niechęć do zaakceptowania ideograficznej roli „żony” (przyjęcia nazwiska męża jako społecznego symbolu bycia żoną).

Przytoczone tu przykłady eksploracji zmiany nazwiska po ślubie jako fenomenu społecznego pokazują, że badacze zdobywają wiedzę w tym zakresie najczęściej w sposób pośredni i na niereprezentatywnych próbach. Wydawało się zatem zasadne przeprowadzenie badań, które miałyby na celu zebranie twardych danych statystycznych, umożliwiających rozpoznanie ewentualnych trendów czy kierunku przemian praktyki zmiany nazwiska noszonego po ślubie, ale przede wszystkim analiz, które zostałyby zrealizowane po raz pierwszy w Polsce.

Na potrzeby pierwszego etapu projektu badawczego, którego wyniki stanowią podstawę niniejszego opracowania, poświęconego decyzjom nowożeńców o nazwisku noszonym po ślubie, przyjęto jako założenie teoretyczne podejście Kaufmanna (2004, s.179–184), który wskazuje, że jednostka podejmuje wybory (decyzje) w warunkach kwadratu dialektycznego: refleksyjności indywidualnej, refleksyjności społecznej, indywidualnej spuścizny przyzwyczajzeń oraz ram socjalizacji (pamięci społecznej o charakterze zachowawczym), które ukazują najważniejsze wzajemne zależności w procesach tworzenia jej tożsamości (s. 179–184). Co ważne, jednostka w społecznym procesie budowy stanowi ruchomą całość: przyjmując określoną rolę społeczną (w tym przypadku rolę żony/męża) jest całym kwadratem dialektycznym, ale rzadko kiedy, zauważa Kaufmann (2004), jest naraz całym kwadratem – konfiguracja refleksyjności, przyzwyczajzeń i pamięci społecznej zmienia się nieustannie (s. 188). Przyjmując założenie, że „jednostka jest jednocześnie dwojaka – jest wielopostaciowym układem w dużej mierze zdeterminowanym oraz aktywnym jądrem zmiany” (Kaufmann, 2004, s. 222–223), przewycięża się tym samym opozycję między ujęciem indywidualistycznym a holistycznym (badaniem całości społecznych *sui generis* i ich emergentnych właściwości z założeniem, że zjawiska społeczne są zewnętrzne i nakładają ograniczenia na jednostki). Jednostkę należy zatem rozumieć jako proces, jako splot sprzecznych sił. Tożsamość, pisze Mirosława Marody (2016, s. 196), jest zawsze produktem zbiorowym, nawet jeżeli jest wybierana indywidualnie. Aktor społeczny jest zatem refleksyjnym podmiotem posiadającym osobiste własności (sprawstwo), ale zarazem uspołecznionym (efekt oddziaływania społecznego). Zgodnie z tą perspektywą indywidualna podmiotowa decyzja o nazwisku, które każdy z małżonków będzie nosił po zawarciu małżeństwa, jest zawsze podejmowana w określonym kontekście społeczno-kulturowym (Slany, 2020, s. 20).

Nazwisko jako kategoria socjologiczna jest istotną wartością życiową, gdyż poza odwołaniem się do więzi społecznej (szczególnie rodzinnej) jest przede wszystkim kluczem do określenia tożsamości jednostki (Boruta, 2008, s. 93–99). Należy zatem podkreślić, że współcześnie konstruowanie refleksyjnego projektu tożsamości osobistej (a przyjęto, że podejmowanie decyzji o formie nazwiska małżonków po ślubie jest tegoż częścią), jakkolwiek przebiega w ramach obowiązujących w danym państwie regulacji prawnych, to jednak zachodzi w środowisku społeczno-kulturowym, którego podstawową cechą jest niestabilność porządku instytucjonalnego (Marody, 2014).

Życie prywatne polega dziś na przymusie podejmowania decyzji indywidualnych, a zatem „bardziej niż kiedykolwiek jednostka jest kombinacją różnych sieci i współzależności, wyborów poznawczych i interakcyjnych przystosowań” (Kaufmann, 2004, s. 222). To jednostki mają cele, potrzeby i interesy, a nie instytucje. Zdaniem Kaufmanna (2004, s. 227–260) dynamika społeczna przyspiesza zmiany w kwadracie dialektycznym, przy czym niejednorodny proces indywidualizacji przybiera trzy formy. Po pierwsze, jako pogłębienie demokracji indywidualizacja wymusza na jednostce bycie menedżerem własnego życia. Odtąd jednostka bierze odpowiedzialność za swoje wybory i ich

konsekwencje. Zarządzanie biografią czy drogą życiową polega na wyborze: swojej prawdy, swojej etyki, swoich więzi społecznych i swojej tożsamości. Ten ostatni wybór jest wyborem zasadniczym, który niejako wynika z uprzednio podjętych decyzji. Po drugie, indywidualizacja polega na poszukiwaniu mikrocałości. W modelu demokratycznym, pisze Kaufmann (2004, s. 240), zmienność infrastruktury indywidualnej (przyzwyczajenia, architektura poznawcza i ramy socjalizacji) wytwarza jednostkę w postaci nietrwałego, rozszerepionego systemu. Społeczeństwo nie odgrywa już roli autorytetu, który określa tożsamość jednostek. Im więcej wyborów i zmian drogi życiowej, tym bardziej zmienne stają się ramy socjalizacji i horyzonty własnego ja. Wysiłek tożsamości polega współcześnie na indywidualnym stawianiu sobie granic, na „identyfikacji z”, „utożsamianiu się z”, a społeczeństwo ma jedynie oferować jednostce narzędzia, ułatwiające indywidualną pracę nad zamknięciem siebie w holistycznym „opakowaniu”. Trzecim, wyróżnionym wariantem indywidualizacji jest eksterioryzacja. Dotyczy tego, co w jednostce najbardziej ukryte i najbardziej osobiste. „Eksterioryzacja, która tworzy jednostkę, nieustannie pozostawia ślady siebie w przedmiotach i osobach na oswojonej przestrzeni” (Kaufmann, s. 251). Ilustracją części ludzkich eksterioryzacji, niezależnych od wytwarzających je jednostek, są dzieła. Tendencja do indywidualizacji dzieł nie powoduje jednak, że wszystkie jej ulegają. Język, prawo czy szkoła, pisze cytowany autor, nie mają skłonności do indywidualizacji jako dzieła, w przeciwieństwie do pracy. Uprzemysłowienie zniszczyło indywidualizację, która zaczynała kształtować się na przykład w rzemiośle. W ponowoczesności jednostka będąca wytworem sfery społecznej wytwarza przede wszystkim dzieła społeczne. Jednak najistotniejszy w kontekście niniejszych rozważań jest fakt, że w coraz większym stopniu jednostce udaje się nie tylko oznaczyć dzieła indywidualnie, lecz także za pośrednictwem poszczególnych eksterioryzacji (m.in. twórczości zawodowej, artystycznej, naukowej, osiągnięć sportowych) samowytwarzać się. W ponowoczesności to właśnie dzieła zmierzają do personalizacji i stają się podstawowym narzędziem budowy ja.

W kontekście przedmiotu badań i w nawiązaniu do ostatniego wariantu indywidualizacji, tj. eksterioryzacji przez twórczość zawodową czy artystyczną, warto zasygnalizować, że zwiększenie aktywności zawodowej kobiet po II wojnie światowej odbywało się w Polsce stopniowo, ale systematycznie¹. Pokazują to dane odnośnie do udziału kobiet w liczbie zatrudnionych. Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat wzrastała również aktywność społeczna kobiet w ramach nowych ruchów społecznych. Zdaniem Agaty Czarnackiej, współautorki raportu „Kobiety w XXI wieku” (przygotowanego przez Centrum Praw Kobiet), Polska w porównaniu z innymi krajami byłego bloku wschodniego jest krajem, w którym działa największa liczba organizacji feministycznych

¹ Dane dotyczące zatrudnienia kobiet pochodzą ze źródeł: Główny Urząd Statystyczny (GUS) „Kobiety i mężczyźni na rynku pracy”, Warszawa 2012; Warszawa 2014; Warszawa 2018 oraz raportu „Pracujący, bezrobotni i bierni zawodowo. 4 kwartał 2022”. Opracowanie merytoryczne Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy. Pobrane 3 marca 2023, z: www.stat.gov.pl.

i kobiecych². Aktywność społeczna kobiet dotyczy również inicjatyw o wymiarze lokalnym. Za przykład takich inicjatyw może służyć intensywność funkcjonowania kół gospodyń wiejskich (Szczepańska i Szczepański, 2019).

III. METODOLOGIA BADAŃ: PROCEDURA I DOBÓR MATERIAŁU BADAWCZEGO

Decyzja o zmianie nazwiska inna niż przyjęcie nazwiska męża jest inferencyjnym wskaźnikiem przemian społeczno-kulturowych występujących wśród kobiet. Warto zatem sprawdzić, w jakim zakresie tak opisane założenie znajduje swoje odzwierciedlenie w danych empirycznych.

W obecnym prawodawstwie polskim mamy do czynienia z przepisami wyraźnie określającymi możliwości decyzji o nazwisku noszonym po zawarciu małżeństwa. Przepisy regulują ten aspekt zarówno w odniesieniu do kobiet, jak i mężczyzn. Zgodnie z zapisami ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy³, Dział II „Prawa i obowiązki małżonków”, art. 25 par. 1–3, małżonkowie mogą w kwestii nazwiska: 1) pozostać przy swoich nazwiskach rodowych; 2) przyjąć nazwisko wspólne będące dotychczasowym nazwiskiem jednego z nich; 3) przyjąć nazwiska dwuczłonowe składające się z dotychczasowych nazwisk przez nich noszonych, przy czym całość nazwiska może się składać co najwyżej z dwóch członów. Jednocześnie warto dodać, że nazwiska połączone mogą mieć dowolną kolejność – w tym różną dla każdego małżonka. Nie są natomiast dopuszczalne prawnie sytuacje, w których małżonkowie zamieniają się nazwiskami rodowymi (dotychczas noszonymi).

Prezentowane wyniki badań mają odpowiedzieć na pytanie o rozkład preferencji Polek związanych z decyzją o zmianie lub pozostawieniu swojego dotychczasowego nazwiska w momencie zawierania związku małżeńskiego. Dodatkowo postawiono pytanie o czynniki różnicujące dokonywane wybory. Na poziomie hipotezy przyjęto, że: (1) liczebność mieszkańców gminy, w której zlokalizowany jest urząd stanu cywilnego (UCS), oraz region różnicują owe decyzje; (2) wzrost aktywności społecznej i zawodowej kobiet różnicuje rodzaj podejmowanych decyzji w perspektywie ostatnich dwudziestu lat.

Do badań wybrano populacje USC zlokalizowane w województwie wielkopolskim ($N = 207$) oraz podkarpackim ($N = 149$). Województwa wielkopolskie i podkarpackie są podobne pod względem liczby kobiet w wieku rozrodczym, tj. 15–49 lat (po 47%; *Atlas statystyczny Polski*, 2018). O ile Wielkopolska pod względem małżeńskości przypomina Polskę ogółem (Paradysz, 2017), o tyle województwo podkarpackie na tle ogólnokrajowym wyróżnia się w kilku wymiarach: relatywnie wysoką gęstością zaludnienia przy wysokim udziale mieszkańców wsi i niskim udziale ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności (Cierpian-Wolan, 2020), małżeńskości wyznaniowej (najwyższa w kraju) oraz

² Raport „Kobiety w XXI wieku”, Centrum Praw Kobiet. Pobrane 1 lipca 2023, z: <https://cpk.org.pl>.

³ Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.jedn.: Dz. U. 2023, poz. 2809.

odsetka dzietności pozamałżeńskiej (najniższy w Polsce udział dzietności panien, rozwódek i wdów) (Roczniki Demograficzne GUS).

Z uwagi na brak ogólnopolskiej bazy danych formy nazwiska przyjmowanego przez kobietę po ślubie, potrzebne informacje zostały zebrane w sposób pośredni. Dla ustalenia odpowiedzi na pytania badawcze wysłano listy z prośbą o przygotowanie i udostępnienie danych z lat 2000–2020 do wszystkich USC w obu regionach (Wielkopolska $N = 207$, Podkarpacie $N = 149$). Prośby kierowano imiennie do burmistrzów i prezydentów miast lub wójtów gmin, którym bezpośrednio podlegają urzędy stanu cywilnego, oraz do kierowników USC. Prośba o informację publiczną zawierała tabelę zawierającą następujące kolumny: (1) rok zawarcia małżeństwa, (2) liczbę kobiet, które w danym roku pozostały po ślubie przy nazwisku panińskim, (3) liczbę kobiet, które w danym roku przyjęły po ślubie nazwisko dwuczłonowe, (4) liczbę kobiet, które w danym roku przyjęły po ślubie nazwisko męża, (5) liczbę mężczyzn, którzy w danym roku zmienili nazwisko po ślubie⁴, (6) liczbę innych przypadków poza wymienionymi wcześniej⁵. Pisma przewodnie informujące o celu badań i sposobie wykorzystania danych były rozsyłane drogą pocztową (tradycyjna) w okresie luty–maj 2022 r.

W kilkunastu przypadkach urzędy z Wielkopolski oraz z Podkarpacia (odpowiednio 17 i 13) odmówiły udzielenia takich informacji, wskazując jako przyczynę przede wszystkim brak możliwości kadrowych koniecznych do przygotowania tego rodzaju danych lub zbyt dużą liczbę aktów małżeństwa, które należałoby przejrzeć. Część urzędów stanu cywilnego z Wielkopolski ($N = 57$, co stanowi 27,5%) i Podkarpacia ($N = 35$, co stanowi 23,5%) nie odniosła się w żaden sposób do wystosowanej prośby. Warto nadmienić, że zbieranie danych zbiegło się w czasie z kryzysem uchodźczym wywołanym zbrojną napaścią Rosji na Ukrainę. Ostatecznie uzyskano 133 odpowiedzi z województwa wielkopolskiego (64,2%) i 101 odpowiedzi z województwa podkarpackiego (67,8%), co ogółem stanowi 65,7% zwrotów. W tym miejscu składamy podziękowanie wszystkim Urzędniczkom i Urzędnikom, którzy poświęcili swój cenny czas na bezpłatne przygotowanie i przesłanie zestawień.

Zastosowanym podejściem badawczym wykorzystanym do udzielenia odpowiedzi na pytania problemowe była metodologia analizy dokumentów i danych urzędowych. Zdaniem Antoniego Sułka (2002, s. 104) jest to sposób zbierania i analizy danych bardzo zróżnicowany ze względu na bogactwo form występowania i agregowania danych pochodzących z urzędów, instytucji czy organizacji i trudno wskazać jeden, ogólny schemat stosowany

⁴ Mężczyźni, którzy wyrazili chęć zmiany nazwiska, stanowią 0,21% (733 przypadki) wszystkich decyzji. Było ich w województwie wielkopolskim 392 (0,19%), a w podkarpackim – 341 (0,23%). W przypadku mężczyzn nie odnotowano istotnych statystycznie różnic pomiędzy badanymi zmiennymi. Ze względu na relatywnie niewielką liczbę przypadków przyjęcia nazwiska żony przez męża nie uwzględniono tej kategorii w dalszych analizach.

⁵ Za inne przypadki USC uznały: transkrypcje, tj. wierne i literalne przeniesienie treści zagranicznego aktu małżeństwa do polskich ksiąg stanu cywilnego; brak zmiany i pozostanie przez kobietę przy dotychczasowym nazwisku (także dwuczłonowym) z pierwszego małżeństwa; sytuację, gdy nazwiska rodowe kobiety i mężczyzny brzmiały tak samo. Ogółem odsetek ww. przypadków w badanej populacji wyniósł 0,02%.

w badaniach z wykorzystaniem tego rodzaju danych. Metodologia ta należy do szerszej grupy badań dokumentarnych i ma zbliżoną formę do analiz prowadzonych w ramach metody dokumentów osobistych (Sulek, 2002, s. 106). Wykorzystując propozycję ujmowania metodologii analizy dokumentów urzędowych zawartą w książce *Ogród metodologii socjologicznej*, można wskazać na kilka istotnych wymiarów obrazujących specyfikę gromadzenia i analizy danych o decyzjach związanych z wyborem nazwiska. Zgromadzone dane można zakwalifikować zarówno do kategorii pierwotnych, jak i wtórnych. W sensie pierwotnym ich wygenerowanie przez pracowników USC wynikało z faktu prowadzenia badań przez nasz zespół. Jak zauważa Sulek (2002): „wywoływanie danych urzędowych przez samych badawczy można uznać za wyjątek” (s. 104).

W rozumieniu danych wtórnych sam zapis decyzji miał podłoże formalne, niezależne od przebiegu badania. Wymiar czasowy prowadzonych analiz zawierał się w przedziale od 2000 do 2020 r. i był analogiczny dla wszystkich USC. Forma agregowania danych przebiegała od poziomu indywidualnego (w ramach pojedynczego USC), następnie wielkości gminy, w której zlokalizowany był urząd, aż do zbiorczego wyniku obrazującego decyzje kobiet rejestrowane przez USC w obszarze dwóch województw. Zastosowana metodologia pozwoliła na uzyskanie danych o charakterze zarówno deskryptywnym, jak i porównawczym.

IV. STRUKTURA POPULACJI BADANEJ

Na poziomie konstruowania doboru próby założono realizację doboru zupełnego, w którym planowano uzyskać informację od wszystkich USC w obu badanych regionach. Zatem jednostką doboru zupełnego był USC, a jednostką analizy – decyzje dokonywane przez osoby zawierające związek małżeński.

Jak wspomniano, nie udało się uzyskać danych ze wszystkich urzędów działających w obu województwach. Pojawia się wobec powyższego pytanie o definiowanie zgromadzonych danych w kontekście relacji pomiędzy populacją a próbą. Rzeczywiście zebrany materiał nie odzwierciedla populacji, ale może być traktowany jako ilustracja populacji badanej traktowanej jako zbiór danych pochodzących z USC, które wykonały pracę związaną z wstępnym zagregowaniem i przesłaniem informacji zespołowi badawczemu. Z drugiej strony można wyobrazić sobie badanie, w którym na mocy decyzji administracyjnej zostaną pozyskane dane ze wszystkich USC, również z dużych gmin. Jednak biorąc pod uwagę, że materiał badawczy obejmuje 343 622 decyzje kobiet, różnice w wynikach dla badań przeprowadzonych we wszystkich USC nie powinny różnić się w istotnie statystyczny sposób od prezentowanego materiału poddanemu oglądowi badawczemu. W rezultacie przeprowadzenia takiej procedury badawczej uzyskano dane pochodzące z 234 USC. Odpowiedzi z wielkopolskich urzędów stanowią 57% ogółu zebranych danych.

Tabela 1

Rozkład populacji badanej (dane z roku 2015)

Liczba mieszkańców gminy (gmina wiejska, miejsko-wiejska oraz miejska)	Liczba USC a wojództwo					
	Wielkopolskie		Podkarpackie		Ogółem	
	Liczebność	% z <i>N</i> w kolumnie	Liczebność	% z <i>N</i> w kolumnie	Liczebność	% z <i>N</i> w kolumnie
≤ 5000	17	12,8	17	16,8	34	14,5
5 001–10 000	67	50,4	50	49,5	117	50,0
10 001–20 000	29	21,8	23	22,8	52	22,2
20 001–30 000	10	7,5	5	5,0	15	6,4
30 001–40 000	6	4,5	3	3,0	9	3,8
40 001–50 000	3	2,3	0	0,0	3	1,3
50 001–100 000	0	0,0	3	3,0	3	1,3
100 001+	1	0,8	0	0,0	1	0,4
Ogółem	133	100,0	101	100,0	234	100,0

Źródło: obliczenia własne.

W danych zgromadzonych w całym okresie objętym pomiarem, czyli od 2000 do 2020 r., uzyskano 4896 zbiorczych (zagregowanych do jednego roku) informacji (*N*) o decyzjach kobiet. W przypadku jednego USC nie podano informacji z okresu 5 lat (20 informacji), co jednak stanowi nikły odsetek ogółu zgromadzonych danych (0,4%). Warto tu wyraźnie podkreślić, że nie uzyskano informacji od USC zlokalizowanych w dużych gminach miejskich. Powodem takiego stanu rzeczy jest wspomniany wcześniej sposób agregowania danych w urzędzie, w którym uzyskanie potrzebnych informacji wymagało od urzędniczek i urzędników dość sporego nakładu pracy (tworzenie nowych, niegenerowanych wcześniej zestawień). Niestety ograniczyło to możliwości weryfikowania hipotez tylko do populacji USC zlokalizowanych w małych i średnich gminach. Jednakże pojawiające się w przypadku wielkości gminy rozkłady badanych cech pozwalają przyjąć, że prezentowany kierunek zależności będzie również obserwowalny w gminach miejskich powyżej 100 000 mieszkańców. W opisywanym przypadku dotyczy to dwóch największych gmin miejskich regionów, czyli Poznania i Rzeszowa.

Tabela 2 przedstawia liczbę okresów badawczych, czyli lat, z których zostały wygenerowane przez USC informacje dotyczące decyzji o pozostawieniu dotychczasowego lub zmianie nazwiska. Najwięcej informacji uzyskano z gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, w których mieszka od 5000 do 10 000 mieszkańców. Zawierają one blisko 50% wszystkich danych. Najliczniejsza gmina, z terenu której udało się pozyskać dane, liczyła ponad 100 000 mieszkańców.

Tabela 2

Rozkład populacji badanej: dane z lat 2000–2020 udostępnione przez USC

Liczba miesz- kańców gminy (gmina wiejska, miejsko-wiejska oraz miejska)	Liczba informacji (N) a województwo					
	Wielkopolskie		Podkarpackie		Ogółem	
	Liczeb- ność	% z N w kolum- nie	Liczeb- ność	% z N w kolum- nie	Liczeb- ność	% z N w kolum- nie
≤ 5000	357	12,8	357	16,9	714	14,5
5 001–10 000	1 407	50,4	1 044	49,4	2 451	49,9
10 001–20 000	609	21,8	483	22,8	1 092	22,2
20 001–30 000	210	7,5	105	5,0	315	6,4
30 001–40 000	126	4,5	63	3,0	189	3,9
40 001–50 000	63	2,3	0	0,0	63	1,3
50 001–100 000	0	0,0	63	3,0	63	1,3
100 001+	21	0,8	0	0,0	21	0,4
Ogółem	2 793	100,0	2 115	100,0	4 908	100,0

Źródło: obliczenia własne.

Reasumując, w analizowanym przedziale czasowym zebrano w sumie 343 662 decyzje kobiet o wybranej formie nazwiska, pochodzące z danych z dwudziestu jeden fal pomiaru (2000–2020), uzyskanych z 234 urzędów stanu cywilnego w obu województwach. Warto podkreślić, że ogółem w tym okresie udzielono 643 170 ślubów, z czego 399 076 w Wielkopolsce i 244 094 na Podkarpaciu. Uzyskany materiał obejmuje zatem 53,43% populacji małżeństw⁶.

V. DECYZJE KOBIEŃ O ZMIANIE NAZWISKA PO ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA W ŚWIETLE ZGROMADZONYCH DANYCH EMPIRYCZNYCH

W celu udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze zastosowano dwa typy analiz. Pierwszym z nich jest zbiorcze zestawienie wszystkich wyników otrzymanych od USC. Następnie sprawdzono występowanie różnic tak zagregowanych danych pomiędzy badanymi województwami. Jednostką analizy jest tutaj średnia liczba poszczególnych kategorii decyzji raportowanych przez jednostkę USC. Dodatkowo obliczono rozkład procentowy decyzji dla badanych województw. Kolejnym krokiem przeprowadzonej analizy było sprawdzenie różnic pomiędzy decyzjami o nazwisku a liczbą mieszkańców gminy, w której zlokalizowany jest urząd. Drugim typem statystycznych porównań było ustalenie stopnia

⁶ Źródło: obliczenia własne na podstawie wygenerowanych danych statystycznych zamieszczonych na www.stat.gov.pl.

oraz kierunku zmian procentowego rozkładu decyzji pomiędzy województwami w poszczególnych latach obejmujących pomiar. Dla sprawdzenia kierunku i siły owych zmian wykorzystano jedną z miar statystycznych – analizę korelacji.

VI. DECYZJA O POZOSTAWIENIU DOTYCHCZASOWEGO LUB O ZMIANIE NAZWISKA: SKALA ZJAWISKA

Analizując wszystkie dane z lat 2000–2020 można stwierdzić, że średnia liczba decyzji kobiet o zmianie lub o pozostawieniu dotychczasowego brzmienia nazwiska po zawarciu małżeństwa różni się w istotny statystycznie sposób. W tabeli 3 zamieszczono pięć rodzajów zagregowanych informacji. W pierwszej kolumnie znajduje się bazowa liczba uzyskanych informacji od wszystkich USC w przestrzeni danego roku. W drugiej – średnia liczba danego rodzaju decyzji wydana dla wszystkich USC oraz średnia liczba wszystkich decyzji (7,34). Na podstawie tych danych przeprowadzono statystyczny test różnic, którego wynik okazał się istotny we wszystkich badanych typach decyzji. W trzeciej kolumnie zestawienia pokazano średnią różnicę wartości obliczonych średnich. W czwartej zamieszczono łączną liczbę wszystkich decyzji, a w piątej – odsetek decyzji o wyborze nazwiska w grupach poddanych analizie.

Tabela 3

Średnia liczba decyzji kobiet o zmianie/pozostawieniu dotychczasowego nazwiska

Decyzja o zmianie	Liczba informacji uzyskanych z poszczególnych USC 2000–2020	Średnia liczba decyzji	Różnica pomiędzy ogólną średnią liczbą decyzji w ramach poszczególnych grup ^a	Łączna liczba decyzji we wszystkich USC	% decyzji
Kobiety przyjmujące nazwisko męża [*]	4 896	62,0	8,2	303 641	88,4
Nazwisko dwuczłonowe ^{**}	4 896	6,9	63,3	33 875	9,9
Brak zmiany nazwiska ^{***}	4 896	1,3	68,9	6 146	1,8
Liczba decyzji 2000–2020	4 896	70,2 ^b	–	343 662	100

^{*} $t(4895) = -9,171$; $p < 0,001$, ^{**} $t(4895) = -462,113$; $p < 0,001$, ^{***} $t(4895) = -2009,717$; $p < 0,001$

^a Wynik dla testu t -Studenta dla jednej próby, wartość testowana 70,19.

^b Średnia 70,2 jest wynikiem zsumowania wszystkich decyzji ($N = 343\ 662$) podzielonych przez liczbę USC ($N = 234$), z których uzyskano dane pochodzące z lat 2000–2020 ($N = 4896$).

Źródło: obliczenia własne

Jak wskazują uzyskane dane, najpowszechniejszą praktyką (88,4%) było przyjęcie przez kobietę nazwiska męża po ślubie. Co dziesiąta kobieta (9,9%) zdecydowała, że po zawarciu małżeństwa będzie nosiła nazwisko dwuczłonowe. Przy nazwisku noszonym przed ślubem pozostało 1,8% kobiet.

Średnia liczba wniosków o zmianę/pozostawienie nazwiska wyniosła dla pojedynczego USC 70,2 decyzji. Stała się ona punktem wyjścia do wykonania statystycznego porównania tego wyniku ze średnimi uzyskanymi w pozostałych kategoriach deklaracji. Na 70 decyzji kobiety wybierały nazwisko męża średnio 62 razy. Co dziesiąta kobieta decydowała o przyjęciu nazwiska w formie dwuczłonowej. Na 70 przypadków pozostanie przy dotychczasowym nazwisku wystąpiło raz.

VII. DECYZJA O ZMIANIE NAZWISKA A REGION ZAMIESZKANIA

Kolejnym pytaniem badawczym sformułowanym na potrzeby niniejszej analizy było zagadnienie występowania oraz charakteru różnic w podejmowanych decyzjach w zakresie pozostawienia lub zmiany nazwiska.

Tabela 4

Wyniki dla ogółu z podziałem na województwa, test *t*-Studenta

Decyzja o zmianie	Województwo	N	Średnia	Różnica średnich	Liczba decyzji	% decyzji
Brak zmiany nazwiska*	Wielkopolskie	2 781	1,0	0,6	2 803	1,4
	Podkarpackie	2 115	1,6		3 343	2,3
Nazwisko dwuczłonowe	Wielkopolskie	2 781	7,0	$p > 0,05$	19 359	9,7
	Podkarpackie	2 115	6,9		14 516	10,1
Kobiety przyjmujące nazwisko męża**	Wielkopolskie	2 781	63,8	4,0	177 271	88,9
	Podkarpackie	2 115	59,8		126 370	87,6

* $t(3629,7) = -7,9$ $p < 0,001$; ** $t(4894) = 2,1$ $p < 0,05$

Źródło: obliczenia własne.

Dla zweryfikowania hipotezy orzekającej o występowaniu różnic w decyzjach Polek zastosowano statystyczny test różnic. Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że brak zmiany nazwiska występuje częściej w przypadku decyzji podejmowanych w województwie podkarpackim. Różnica ta wyniosła około 0,6 decyzji na jeden urząd w całym okresie sprawozdawczym. W przypadku kobiet przyjmujących nazwisko męża odnotowano średnią różnicę takich decyzji pomiędzy poszczególnymi urzędami Wielkopolski i Podkarpacia (o 4,0), przy czym średnio częściej na przyjęcie nazwiska męża decydowały się kobiety

z Wielkopolski. Warto tutaj podkreślić, że obliczenia dotyczą populacji osób zawierających związek małżeński w USC zlokalizowanych poza aglomeracjami, a wnioski ograniczają się tylko do populacji osób badanych wstępujących w związek małżeński w USC zlokalizowanych w większości poza dużymi (pod względem liczby mieszkańców) gminami⁷.

Tabela 5

Liczba decyzji o zmianie nazwiska z podziałem na wielkość gminy
(pod względem liczby mieszkańców)

Liczba mieszkańców gminy	Brak zmiany nazwiska		Nazwisko dwuczłonowe		Kobiety przyjmujące nazwisko męża		Ogółem	
	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
≤ 5000	319	1,9	1 546	9,0	15 366	89,2	17 231	100
5 001–10 000	1 453	1,4	8 732	8,3	95 305	90,4	105 490	100
10 001–20 000	1 462	1,7	8 619	9,8	78 221	88,6	88 302	100
20 001–30 000	824	1,9	4 483	10,4	37 936	87,7	43 243	100
30 001– 40 000	704	1,9	4 059	10,8	32 683	87,3	37 446	100
40 001– 50 000	327	2,3	1 638	11,7	11 952	85,9	13 917	100
50 001–10 0000	794	3,2	3 170	12,7	21 025	84,2	24 989	100
10 0001+	263	2,0	1 628	12,5	11 153	85,5	13 044	100

Źródło: obliczenia własne.

Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że przyjmowanie przez kobiety nazwiska męża przeważa w małych gminach wiejskich (90%). Nazwiska dwuczłonowe są wyborem dla około 12,5% kobiet zawierających związek małżeński w średnich miastach. Nie są to jednak różnice statystycznie istotne i zawierają się w przedziale w przypadku decyzji o przyjęciu nazwiska dwuczłonowego od 9% (w gminach wiejskich do 5 tys. mieszkańców) do 12,5% w dużych gminach (powyżej 100 tys. mieszkańców), czyli różnica wynosi około 3 punktów procentowych. Brak zmiany nazwiska nieznacznie przeważa w kategorii kobiet zamieszkałych w średnich miastach (3,2%). Dominującą w Polsce praktyką jest przyjęcie przez kobietę nazwiska męża. Jednak wyraźnie zauważalne zmiany w obszarze podejmowanych wyborów wystąpiły w przypadku gmin miejskich, w których wyraźnie wzrasta odsetek kobiet wybierających nazwisko dwuczłonowe oraz tych, które decydują się na pozostawienie nazwiska w dotychczasowym brzmieniu.

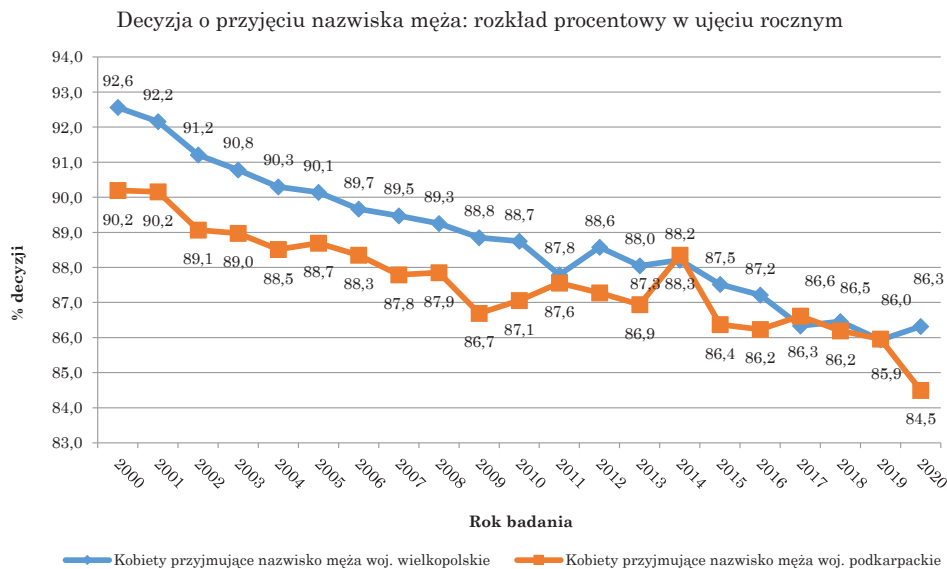
⁷ Oczywiście mogło dochodzić do sytuacji, w której mieszkańcy dużych miast (gmin miejskich) zawierali związek małżeńskich w USC znajdujących się w małych gminach, lub też odwrotnie, ale skala takich wyborów z perspektywy liczby analizowanych decyzji z pewnością nie wpłynęła na wnioski wynikające z rozkładu danych procentowych.

VIII. DECYZJA O ZMIANIE NAZWISKA W UJĘCIU TEMPORALNYM

Jednym z zagadnień badawczych związanych z wyborami w zakresie noszonego nazwiska po ślubie było pytanie o zmiany tych decyzji w aspekcie temporalnym. Dla pokazania rozkładu decyzji kobiet obliczono procent ich wyborów w każdym z województw porównany z ogólną liczbą wszystkich decyzji w danym roku. Dane zobrazowano w postaci trzech wykresów pokazujących procentową charakterystykę każdego z rodzajów podejmowanych decyzji.

Jak wskazują dane na rysunku 1, w każdym roku przyjęcie przez kobiety nazwiska męża jest najczęściej występującą praktyką, jednak w analizowanym okresie można zaobserwować spadek procentowego udziału takich wyborów. Pomiędzy rokiem 2000 a 2020 w obu badanych regionach odnotowano zmniejszenie się odsetka kobiet przyjmujących nazwisko męża o 6 punktów procentowych. Decyzje kobiet nie różnią się znacząco w kontekście województwa, w którym zawierają związek małżeński. Na początku pierwszej dekady XXI w. nieco więcej kobiet zawierających związek małżeński w Wielkopolsce zdecydowało, że po ślubie będą nosiły wyłącznie nazwisko męża. Różnice w żadnym z lat badania nie przekraczają 2,2 punktu procentowego.

Rysunek 1

Źródło: obliczenia własne.

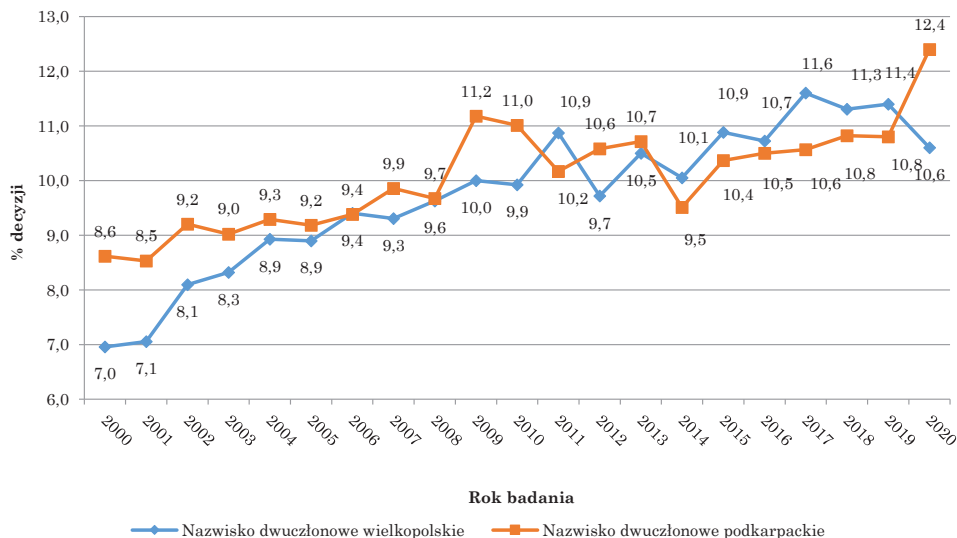
Wybór nazwiska dwuczłonowego (rodowe plus po mężu; rys. 2) w momencie zawierania związku małżeńskiego jest praktyką, która zyskuje wśród kobiet coraz większą aprobatę. Od roku 2000 do 2020 nastąpił wzrost liczby takich decyzji o około 3 punkty procentowe. W pierwszej dekadzie XXI w. nieznacznie większy ich odsetek odnotowano w przypadku województwa podkarpackiego

go, jednak generalnie częstotliwość podejmowania decyzji o wyborze nazwiska dwuczłonowego nie zmienia się w obu regionach kraju.

Pozostawienie w momencie zawierania małżeństwa dotychczasowego nazwiska (rys. 3) jest praktyką, którą w 2020 r. wybiera więcej kobiet niż dwadzieścia lat wcześniej. Skala tych zmian wyniosła około 2 punkty procentowe. Nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy województwami w tym zakresie.

Rysunek 2

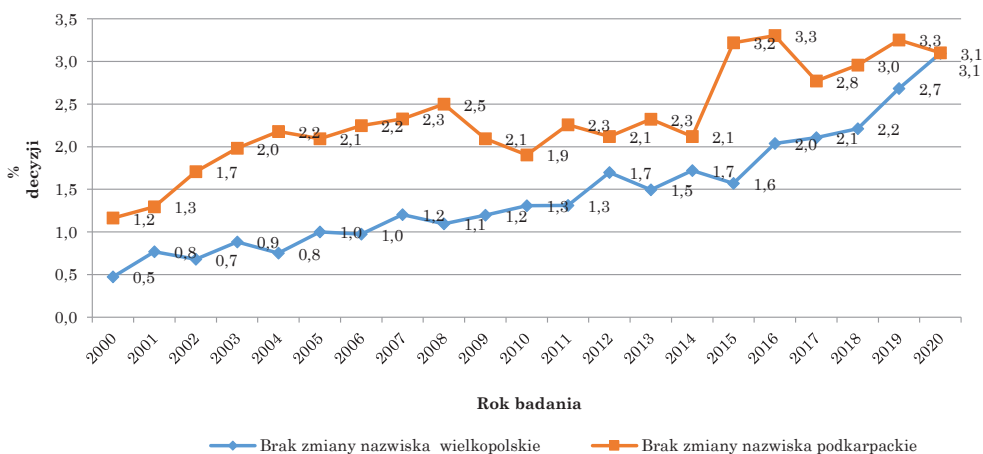
Decyzja o wyborze nazwiska dwuczłonowego: rozkład procentowy w ujęciu rocznym

Źródło: obliczenia własne.

Rysunek 3

Decyzja kobiet o braku zmiany nazwiska: rozkład procentowy w ujęciu rocznym

Źródło: obliczenia własne.

W celu statystycznej analizy zmian liczby deklaracji podejmowanych przez małżonków obliczono również współczynnik korelacji *R*-Pearsona. Podstawą do sporządzenia obliczeń była średnia liczba decyzji podjętych przez kobiety w danym roku zarejestrowanych przez każdy z USC.

Tabela 6

Średnia liczba decyzji a rok zawarcia małżeństwa: korelacja *R*-Pearsona

Decyzja o zmianie		Rok zawarcia małżeństwa Wielkopolska	Rok zawarcia małżeństwa Podkarpacie
Brak zmiany nazwiska	Korelacja Pearsona	,189*	,096*
	Istotność (dwustronna)	,000	,000
	Liczba USC	2 781,	2 115
Nazwisko dwuczłonowe	Korelacja Pearsona	,059*	,029
	Istotność (dwustronna)	,002	,187
	Liczba USC	2 781,	2 115,
Kobiety przyjmujące nazwisko męża	Korelacja Pearsona	–,056*	–,039
	Istotność (dwustronna)	,003	,075
	Liczba USC	2 781,	2 115

* $p < 0,01$

Źródło: obliczenia własne.

Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że wystąpiły istotne statystycznie korelacje pomiędzy poszczególnymi falami badania a częstotliwością podejmowania niektórych decyzji o zachowaniu, częściowej lub całkowitej zmianie nazwiska w poszczególnych regionach prowadzonych badań.

Wyniki obliczeń wykonanych dla danych pochodzących z województwa wielkopolskiego skłaniają do przyjęcia tezy o nieznacznym, lecz istotnym statystycznie spadku liczby kobiet przyjmujących nazwisko męża ($R = -0,1$, $p < 0,01$). Innymi słowy, można stwierdzić, że przez ostatnie dwadzieścia lat w Wielkopolsce pojawia się słaba tendencja do spadku liczby kobiet przyjmujących nazwisko męża, choć jest to wciąż najbardziej powszechny wybór.

Również w kontekście analiz danych pochodzących z Wielkopolski odnotowano zmianę liczby wyborów kobiet w kwestii przyjęcia nazwiska dwuczłonowego. Patrząc z perspektywy lat 2000–2020, nastąpił bardzo słaby, ale istotnie statystyczny wzrost liczby takich decyzji ($R = 0,1$, $p < 0,001$).

W rozpatrywanym okresie nieznacznie wzrasta liczba kobiet pozostawiających nazwisko, którym posługiwały się przed ślubem. Taką zależność odnotowano zarówno w Wielkopolsce, jak i na Podkarpaciu (dla Wielkopolski $R = 0,2$, $p < 0,001$; dla Podkarpacia $R = 0,1$, $p < 0,001$).

IX. INTERPRETACJA WYNIKÓW

Celem badania było, po pierwsze, rozpoznanie skali praktyki zmiany nazwiska noszonego po ślubie przez kobiety i mężczyzn w Polsce poprzez wtórne wygenerowanie danych zawartych w dokumentach urzędowych oraz ich analizę statystyczną. Po drugie, rozpoznanie ewentualnych trendów, jakim podlegał ten fenomen społeczno-kulturowy w ciągu mijającego dwudziestolecia. Z uwagi na niewielki odsetek mężczyzn, którzy zdecydowali się na zmianę nazwiska rodzowego (na jakikolwiek prawnie dozwolony wariant) z powodu wstąpienia w związek małżeński (tj. 0,21%), ten aspekt został wyłączony z dalszych analiz. Dane dostarczone przez USC, pochodzące łącznie z 343 622 aktów małżeństwa, są jednak dowodem na obecność utrwalonego tradycją, powszechnie zinternalizowanego przekonania, że mężczyzna – pomimo istnienia takiej możliwości w polskim porządku prawnym – nie zmienia swojego nazwiska po ślubie. Informacje dostarczone przez USC z Wielkopolski i Podkarpacia, a przede wszystkim ich analiza statystyczna, pozwoliły na sformułowanie kilku wniosków badawczych, z których generalnie wyłania się obraz Polek silnie przywiązanych do tradycji: stare schematy trzymają się mocno i utrwalają dotychczasowy porządek. Opisane w niniejszym artykule prawidłowości potwierdzają dotychczasowe ustalenia innych badaczy tej problematyki, zaprezentowane w pierwszej części artykułu. Podobnie jak w Stanach Zjednoczonych (Gooding i Kreidel, 2010) czy w wybranych krajach europejskich (Valetas, 2001), zdecydowana większość kobiet w Polsce (88%) przyjmuje po ślubie nazwisko męża, jakkolwiek jesteśmy świadkami nieznacznych zmian w kierunku coraz częstszego wyboru nazwiska dwuczłonowego lub pozostawiania przez kobietę przy tym noszonym dotychczas, w zależności od typu zamieszkiwanego środowiska lokalnego. Kobiety, które całkowicie zastąpiły swoje i przyjęły nazwisko męża, brały ślub w małych gminach wiejskich i relatywnie nieco częściej w Wielkopolsce. Kobiety, które dodały nazwisko męża lub podjęły decyzję o pozostaniu przy dotychczasowym, częściej mieszkały w średnich miastach i miastach, w odniesieniu do ostatniej wymienionej praktyki częściej na Podkarpaciu. Warto zauważyć zmiany w obszarze podejmowanych decyzji w przypadku kobiet zawierających małżeństwo w gminach miejskich, w których wyraźnie wzrasta odsetek kobiet wybierających nazwisko dwuczłonowe oraz decydujących się na pozostawienie nazwiska w dotychczasowym brzmieniu.

Na poziomie hipotezy przyjęto, że wielkość gminy, w której zlokalizowany jest urząd stanu cywilnego, oraz region nieznacznie różnicują owe decyzje. Wyjaśnieniem tej zależności może być bardziej tradycyjne podejście do rodziny (a zatem i do zmiany nazwiska przez kobietę) na terenach wiejskich (Szukalski, 2003, s. 45), co sugerowałoby dominację refleksyjności społecznej oraz ram socjalizacji (pamięci społecznej) w trakcie podejmowania decyzji przez mieszkanki małych ośrodków. Jak zauważa Kaufmann (2004, s. 193), „im bardziej otwarta i nieokreślona z góry ramami ograniczeń jest przestrzeń społeczna, tym większy jest wysiłek tworzenia norm”. Małżeństwo jako insty-

tucja społeczna nie wymaga innowacji od jednostek przywiązanych do tradycji, tym bardziej że „największym ograniczeniem jest zachowawcza moc zobiektywizowanej pamięci społecznej” (Kaufmann, 2004, s. 215). Z drugiej strony wyjaśnieniem zaobserwowanej zależności mogą być: (1) niższa mediana wieku nowożeńców wiejskich (Szukalski 2003, s. 52) oraz (2) zjawisko wykluczenia w Polsce pewnej części kobiet w wieku produkcyjnym z życia zawodowego na terenach wiejskich lub obszarach o niskim stopniu urbanizacji⁸. Oba zjawiska mogą się przekładać z kolei na niższe osiągnięcia nupturientek w zakresie dzieł (eksterioryzacji tworzących jednostkę) niejako „zmuszających” kobiety do zatrzymania dotychczasowego nazwiska, pozwalającego utrzymać jej ciągłość tożsamości społecznej.

Po drugie, hipotetycznie przyjęto, że wzrost aktywności społecznej i zawodowej kobiet różnicuje rodzaj podejmowanych decyzji w perspektywie ostatnich dwudziestu lat: będą się one przekładały na procesy refleksyjnego budowania tożsamości osobistej, przejawiającego się między innymi w tendencji do zatrzymania nazwiska panińskiego (Ebeling, 2005; Kaufmann, 2004). Zebrane dane oraz przeprowadzone analizy statystyczne wskazują na rozpoczynający się proces polegający na wzroście aprobaty dla wyboru nazwiska dwuczłonowego (wzrost o 3 p.p.) lub pozostawienia dotychczasowego (wzrost o ok. 2 p.p.), kosztem zmniejszenia się odsetka tych nupturientek, które decydują, że po ślubie będą się nazywały tak jak mąż (spadek o 6 p.p.). Warto nadmienić, że decyzje kobiet nie różnią się znacząco w kontekście województwa, w którym zawarto związek małżeński.

Przy wyjaśnianiu tej prawidłowości można ponownie odwołać się do roli ram socjalizacji, tj. pamięci społecznej, która zawsze „znajduje środki, aby mieć ostatnie słowo” (Kaufmann, 2004, s. 197). Jednak ciekawsze wydaje się zgoła inne podejście, będące alternatywnym sposobem wyjaśnienia owej zależności. Zaobserwowany kierunek zmian, czyli bardzo powolnego odchodzenia od praktyk zakorzenionych w tradycji, można również próbować wyjaśniać, odwołując się nie tyle do specyfiki określonego środowiska lokalnego czy regionu, ile raczej do charakterystyki osób decydujących się na sformalizowanie związku intymnego w obliczu rosnącej społecznej akceptacji dla alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego. Można bowiem hipotetycznie przyjąć, że powszechne decyzje kobiet o zastąpieniu nazwiska rodowego nazwiskiem męża nie są efektem wpływu ram socjalizacji, ale właśnie wynikiem refleksyjności indywidualnej. Jak wspomniano wcześniej za Kaufmannem (2004, s. 240), w modelu demokratycznym zmienność infrastruktury indywidualnej (przyzwyczajenia, architektura poznawcza i ramy socjalizacji) wytwarza jednostkę w postaci nietrwałego, rozszczepionego systemu, a indywidualizacja polega dziś właśnie na poszukiwaniu mikrocałości. Społeczeństwo ponowoczesne nie odgrywa już roli autorytetu, który określa tożsamość jednostek. Im więcej wyborów i zmian drogi życiowej, tym bardziej zmienne stają

⁸ Dane pochodzą ze źródła: raport GUS, „Kobiety i mężczyźni na rynku pracy”, Warszawa 2022. Opracowanie merytoryczne Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy. Pobrane 3 marca 2023, z: www.stat.gov.pl.

się ramy socjalizacji i horyzonty własnego ja. Paradoksalnie wskazany w hipotezie czynnik, czyli coraz wyższa aktywność społeczna i zawodowa kobiet, przyczynia się do powolnego tempa zmian praktyk zakorzenionych w tradycji. Analiza współczynników ilustrujących specyfikę zawierania małżeństw przez panny i kawalerów w Polsce dowodzi, że w latach 2000–2015 „intensywność zawierania małżeństwa, mierzona wielkością TNR, zmieniła się bardzo mocno, opadając aż do poziomu TNR = 60 panien na 100 kobiet i 55 kawalerów na 100 mężczyzn w 2015 roku” (Paradysz, 2017, s. 185). Piotr Szukalski (2013, s. 51) w bardzo obrazowy sposób wskazuje, że na początku pierwszej dekady XXI w. „jedynie 55% młodych ludzi decydowało się na formalne związanie się z kimś”.

Gdy szukamy alternatywnego wyjaśnienia prawdziwości postawionej hipotezy, nasuwa się pytanie, kim są współcześni nowożeńcy. Z doniesień badawczych wynika, że masowy udział kobiet w rynku pracy skutkował między innymi zmniejszeniem gotowości do zawierania małżeństw (Slany, 2020, s. 23), czego konsekwencją jest fakt, że w związek małżeński wchodzi kobiety raczej o niższych kwalifikacjach, gdyż te z wysokimi nie znajdują na rynku matrymonialnym odpowiednich partnerów (Beck, 2002; Gulczyński, 2016). Ponadto na ślub decydują się osoby, które zabiegają o status „społecznego normalisa”. Małżeństwo zaspokaja potrzebę podkreślania własnego zakorzenienia w te wzory, role i praktyki społeczne, co do których przyjmuje się, że są synonimem społecznej normalności. Ślub to sposób nie tylko na zakotwiczenie we wspólnocie czy zapewnienie poczucia „bycia osobą normalną”, ale nade wszystko odpowiedź na narastający lęk i zagrożenie, pojawiające się w następstwie dezorganizacji systemu społecznego na poziomie indywidualnym (Beck, 2002; Marody, 1991, s. 247). Formalizacja związku intymnego jest traktowana metaforycznie jako zawinięcie do bezpiecznego portu (w rozumieniu stabilizacji emocjonalnej) w płynnej, złożonej, a więc nieprzewidywalnej rzeczywistości społecznej (Giddens, 2006, s. 268). Zawarcie małżeństwa przynosi określone korzyści dla tożsamości jednostek, zatem może być postrzegane współcześnie jako wyraz udziału przede wszystkim refleksji indywidualnej w ramach kwadratu dialektycznego (Kaufmann, 2004), także w odniesieniu do wyboru nazwiska. Zawarcie małżeństwa to dziś element refleksyjnego budowania tożsamości, projektu, w którym zupełnie świadomie kobiety decydują się na najbardziej konwencjonalne, dające poczucie stabilizacji rozwiązanie: przyjęcie nazwiska męża.

X. KONKLUZJE

Zaprezentowana analiza dokumentów i danych urzędowych: 343 000 aktów małżeństwa z lat 2000–2020 ma znamiona pionierskiej w Polsce i została zrealizowana po raz pierwszy na taką skalę, co pozwoliło na wskazanie unikalnych wyników, tj. trendów w obszarze zmiany nazwiska. Opracowanie i interpretacja uzyskanych danych to próba określenia powodów niemal uniwer-

salnego przywiązania kobiet i mężczyzn do tradycji w tym obszarze, co starano się wykazać w pierwszej części opracowania, niemniej nie jest to próba wolna od kilku ograniczeń. Obciążeniem zebranych danych jest fakt, że nie uzyskano informacji z urzędów stanu cywilnego zlokalizowanych w dużych miastach (największym ośrodkiem, z jakiego udało się je uzyskać, było miasto liczące ponad 100 000 mieszkańców). Ponadto w puli danych znajdują się małżeństwa nowo zawarte oraz małżeństwa powtórne, a co najważniejsze w kontekście tematyki podejmowania decyzji – analiza danych urzędowych nie daje wglądu w cechy społeczno-demograficzne populacji, w przesłanki podjętej decyzji ani tym bardziej w proces jej podejmowania i negocjowania w szerszym gronie rodzinnym. Ta problematyka stanowi przedmiot badań w kolejnych realizowanych i dopiero zaplanowanych etapach projektu. Znaczenie nazwiska jest obszarem szczególnie ważnym z uwagi na rosnącą obecność w dyskursie społecznym (także naukowym) problematyki odnoszącej się do kwestii tożsamości ponowoczesnej jednostki. Zmienianie brzmienia i formy nazwiska w określonych sytuacjach życiowych lub podjęcie decyzji o braku takiej zmiany obrazują szereg procesów zmian społecznych, którym należy się przyjrzeć z różnych perspektyw.

Bibliografia

- Atlas statystyczny Polski*. (2018). Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Baker, M., Elizabeth, V. (2014). *Marriage in an age of cohabitation: How and when people tie the knot in the twenty-first century*. Oxford University Press.
- Beck, U. (2002). *Spółczesność ryzyka. W drodze ku nowoczesności* (S. Cieśla, tłum.). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Boruta, M. (2008). *Nazwisko. Tożsamość i więzi rodzinne*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Boxer, D., i Gritsenko, E. (2005). Women and surnames across cultures: Reconstituting identity in marriage. *Women and Language*, 28(2), 1–11.
- Castrén, A. (2018). Becoming “us”: Marital name, genre, and agentic work in transition to marriage. *Journal of Marriage and Family*, 81(1), 248–263. <https://doi.org/10.1111/jomf.12519>
- Cierpiał-Wolan, M. (2020). Przestrzenne zróżnicowanie procesów depopulacji w województwie podkarpackim. W: J. Hryniewicz, i G. Ślusarz (red.), *Depopulacja. Uwarunkowania i konsekwencje* (s. 139–161). Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Clarke, V., Burns M., i Burgoyne, C. (2008). Who would take whose name? Accounts of naming practices in same-sex relationships. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 18(5), 420–439. <https://doi.org/10.1002/casp.936>
- Duncan, S., Ellingsæter, A. L., i Carter, J. (2020). Understanding tradition: Marital name change in Britain and Norway. *Sociological Research Online*, 25(3), 438–455. <https://doi.org/10.1177/1360780419892637>
- Dziewulak, D. (2012). Zmiana nazwiska w państwach Unii Europejskiej. *Analizy BAS* 14(81). [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8ACF032BBDA6492CC1257A4D00441A50/\\$file/Analiza_BAS_2012_81.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8ACF032BBDA6492CC1257A4D00441A50/$file/Analiza_BAS_2012_81.pdf)
- Ebeling, M. (2005). Women’s marital surname choice and the rhetorical act. *Open Access Master’s Thesis*, Article 1783. <https://digitalcommons.uri.edu/theses/1783>
- Emens, E. (2007). Changing name changing: Framing rules and the future of marital names. *University of Chicago Law Review*, 74(3), 761–863. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol74/iss3/1>

- Etaugh, C., Bridges, J., Cummings-Hill, M., i Cohen, J. (1999). Names can never hurt me? The effects of surname use on perceptions of married women. *Psychology of Woman Quarterly*, 23(4), 819–823. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1999.tb00400.x>
- Forbes, G., Adams-Curtis, L., White, K., i Hamm, N. (2002). Perceptions of married women and married men with hyphenated surnames. *Sex Roles*, 46(5–6), 167–175. <https://doi.org/10.1023/A:1019613819247>
- Fowler, R., Fuehrer, A. (1997). Women's marital names: An interpretive study of name retainers' concept of marriage. *Feminism and Psychology*, 7(3), 315–320. <https://doi.org/10.1177/0959353597073003>
- Frąckiewicz, M. (2020). Walory poznawcze nazw własnych w systemowym i okazjonalnym nauczaniu języka polskiego. W: S. Štěpáník, i E. Awramiuk (red.), *Język ojczysty w edukacji szkolnej w Polsce, Czechach i na Słowacji* (s. 182–214). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Giddens, A. (2006). *Nowoczesność i tożsamość. "Ja" i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności* (A. Szulżycka, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gooding, G., i Kreider, R. (2010). Women's marital naming choices in a nationally representative sample. *Journal of Family Issues*, 31(5), 681–701. <https://doi.org/10.1177/0192513X09344688>
- Gulczyński, M. (2021). *Przemilczane nierówności. O problemach mężczyzn w Polsce*. Pobrane 4 marca 2023, z: <https://klubjagiellonski.pl/wp-content/uploads/2021/09/przemilczane-nierownosci-1.pdf>
- Hamilton, L., Geist, C., i Powell, B. (2011). Marital name change as a window into gender attitudes. *Gender and Society*, 25(2), 145–175. <https://doi.org/10.1177/0891243211398653>
- Hoffnung, M. (2006). What's in a name? Marital name choice revisited. *Sex Roles*, 55(11–12), 817–825. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9133-9>
- Johnson, D., i Scheuble, L. (1995). Women's marital naming in two generations: A national study. *Journal of Marriage and the Family*, 57(3), 724–732. <https://doi.org/10.2307/353926>
- Kaufmann, J. (2004). *Ego. Socjologia jednostki. Inna wizja człowieka i konstrukcji podmiotu* (K. Wakar, tłum.). Oficyna Naukowa.
- Kelley, K. (2023). The effect of marital name choices on heterosexual women's and men's perceived quality as romantic partners. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 9. <https://doi.org/10.1177/23780231221148153>
- Kim, S. (2010). Marital naming, naming marriage: Language and status in family law. *Indiana Law Journal*, 85(3), 894–950. <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol85/iss3/4>
- Kotowska, I. (2018). Zmiany zachowań dotyczących rodziny w Polsce po 1989 roku – zakładanie rodziny i rodzicielstwo. W: J. Hryniewicz, J. Witkowski i A. Potrykowska (red.), *Fazy rozwoju rodziny a polityka społeczna* (s. 90–102). Rządowa Rada Ludnościowa.
- Leszczyński, Z. (1994). *Z domu Jendykowiczówna, czyli o nazewniczych sposobach uściślenia tożsamości kobiet zamężnych*. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie*, 168, *Prace Językoznawcze*, 8, 125–131. <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/7817?show=full&locale-attribute=en>
- Marody, M. (1991). Jednostka w systemie realnego socjalizmu. W: M. Marody (red.), *Co nam zostało z tych lat... Społeczeństwo polskie u progu zmiany systemowej* (s. 220–252). Aneks.
- Marody, M. (2014). *Jednostka po nowoczesności. Perspektywa socjologiczna*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Noack, T., i Wiik, K. (2008). Women's choice of surname upon marriage in Norway. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 507–518. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00497.x>
- Paradysz, J. (2017). Perspektywy rozwoju województwa wielkopolskiego – wybrane konsekwencje ekonomiczne i społeczne. W: J. Hryniewicz i A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Wielkopolski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (s. 170–211). Rządowa Rada Ludnościowa.
- Pilcher, J. (2017). Names and “doing gender”: How forenames and surnames contribute to gender identities, difference, and inequalities. *Sex Roles*, 77(11–12), 812–822. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0805-4>
- Robnett, R., Underwood, C., Nelson, P., i Anderson, K. (2016). “She might be afraid of commitment”: Perceptions of women who retain their surname after marriage. *Sex Roles*, 75, 500–513. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0634-x>

- Rojas, P., i Verónica, I. (2020). El Derecho de Igualdad de la mujer a la libre elección del orden de los apellidos de los hijos. <https://hdl.handle.net/20.500.12692/50502>
- Segalen, M. (2009). *Obrzędy i rytuały współczesne* (J. J. Pawlik, tłum.). Verbinum. Wydawnictwo Księży Werbistów.
- Skudrzyk, A. (1996). Nazwiska żeńskie z przyrostkiem -owa we współczesnej polszczyźnie ogólnej. *Język Polski*, 76, 17–23.
- Slany, K. (2020). Różnorodność typów rodzin, różnorodność praktyk w rodzinach. W: M. Bienko, M. Rosochacka-Gmitrzak, i E. Widel (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana Profesor Annie Kwak* (s. 19–29). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Sulek, A. (2002). *Ogród metodologii socjologicznej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Szlendak, T. (2010). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szukalski, P. (2013). *Małżeństwo. Początek i koniec*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Twenge, J. (1997). Mrs. His Name. Women's preferences for married names. *Psychology of Women Quarterly*, 21(3), 417–429. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00122.x>
- Valetas, M. (2001). The surname of married women in the European Union. *Population & Societies*, 367, 1–4. <https://www.ined.fr/en/publications/editions/population-and-societies/the-surname-of-married-women-in-the-european-union-en/>
- Zarębski, R. (2014). Rola czynników ideologicznych i językowo-kulturowych w procesie zmian nazwisk. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 60, 313–326. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e61705c4-6240-42af-bf07-49bdffee2ff7?q=bwmeta1.element.desklight-1b97588f-cba1-45e0-9658-4ba3415a5619;18&qt=CHILDREN-STATELESS>